

Interesser, nærhet og brudd

Om å forske på egen musikkpedagogisk kultur

Catharina Christophersen

ABSTRACT

Interests, proximity and breaks. On researching your own music pedagogical culture
The purpose of this article is to discuss issues concerning the study of the researcher's own culture. Researching familiar music pedagogical areas and settings – people you know, topics you have interests in and experience with – is a challenging situation for the researcher. She has to spend considerable effort trying to deal with these challenges through reflection on the researcher's choice of topic, and issues of proximity and distance that may arise from this choice. In particular, the notions of interest and epistemological and social breaks in research are discussed. The theoretical basis of the discussion is Pierre Bourdieus reflexive sociology.

Keywords: music education, research, the researcher, proximity, distance, agency, structure, epistemological break

Innledning

Bakgrunnen for denne artikkelen er at jeg ganske nylig avsluttet et forskningsarbeid om rytmisk musikkundervisning (Christophersen 2009). Ved å velge dette som tema for avhandlingen, valgte jeg å forske på en sosial, kulturell og estetisk praksis som jeg selv har vært en del av, og fortsatt er en del av. Slik kan min forskning karakteriseres som forskning på egen kultur. Min forskning er ikke enestående, det finnes en rekke eksempler på forskning der forskeren undersøker temaer som ligger tett opp til egne interesseområder, egne musikalske aktiviteter, eller egen arbeidsplass (se for eksempel Balsnes 2009a, Hanken 2007, Heiling 2000, Mork 2008, Nerland 2003, Olsson 1993, Tønsberg 2007).

Hvorfor skal man absolutt forske på noe som er såpass nært opp til egen erfaringsverden og eget dagligliv? Hvorfor kan man ikke skrive om noe og noen man ikke kjenner noe særlig til? Et mulig svar er at det musikkpedagogiske miljøet i Norden er lite, og mange kjenner hverandre. Å bruke, eller til og med å finne, totalt ukjente informanter og settinger kan noen ganger være vanskelig. Institusjonstilknytning kan også være en relevant faktor:

Forskere og forskerlæringer er ansatt på institusjoner med de forpliktelser det medfører, og har derfor verken ubegrenset tid eller penger til rådighet. Valg av tema og empiri kan derfor i noen tilfeller være praktisk og økonomisk motivert. Det enkleste og ærligste svaret er kanskje likevel at når man først skal bruke flere år på et forskningsarbeid, så *ønsker* man faktisk å skrive om noe man interesserer seg for.

Når man velger å forske på de nære ting, undersøker man et kjent problemområde, en kjent setting, mennesker man kjenner, og problemstillinger og temaer man selv har erfaring med og interesse for. Dermed skaper forskeren også en del utfordringer for seg selv, og disse må håndteres i løpet av forskningsarbeidet. I denne artikkelen skal jeg med utgangspunkt i Pierre Bourdieu refleksive sosiologi reflektere over forskning på egen kultur, nærmere bestemt forskerens valg av tema og håndtering av nærhet-distanse-problematikk. Jeg skal sette fokus på interessebegrepet, og sosiale og epistemologiske brudd i forskningen.

Er en interessefri forskning mulig?

I overskriften for dette avsnittet spør jeg om en interessefri forskning er mulig. Spørsmålet har jeg lånt fra en artikkel av Bourdieu¹ (1996), der han problematiserer og diskuterer interessebegrepet i forhold til menneskelig handling. Interessebegrepet kan, i følge Bourdieu, fungere som et nyttig redskap for å synliggjøre visse aspekter ved menneskelig handling som ikke kommer så godt til syne om sosiologiens forestillinger om rasjonelle aktører legges til grunn, dvs. forestillingen om at normalt fungerende mennesker har grunner for å handle som de gjør:

... bak det aktørene gjør er det en grunn (i samme forstand som en sier at noe følger etter noe annet, eller ikke skjer tilfeldig) som det gjelder å finne, og som vil gjøre det mulig å forklare, å forandre en rekke av tilsynelatende usammenhengende og tilfeldige handlinger til en sammenhengende rekke (Bourdieu 1996:132).

Imidlertid, hevder Bourdieu, er dette sosiologiske interessebegrepet ikke tilstrekkelig for å forklare handling. Det forklarer for eksempel ikke at mennesker kan bevege seg i bestemte og klare retninger uten at de nødvendigvis på forhånd har stilt opp spesifikke mål å navigere etter. Bourdieu bruker begrepene *illusio*, *libido* og *habitus* for å belyse dette. *Illusio*² brukes synonymt med interesse, engasjement, involvering og sans for spillet: "Interesse, det er å 'være i det', å delta, og altså erkjenne at spillet fortjener å bli spilt, og at det det spilles om, det som skapes i og gjennom spillet, er noe det er verdt å forsøke å få" (ibid.:133). *Illusio* henger nært sammen med *libido*, dvs. drifter, følelser og ønsker som stammer fra bakgrunn og løpebane, som siden kan sosialiseres og konverteres til spesifikke interesser på spesifikke områder, for eksempel på det vitenskapelige felt. *Habitus* er de kroppslige og praktiske skjemaer for oppfatning og verdsetting (ibid.:136) som faller sammen med

naturlige og gitte væremåter i visse sosiale universer.

På denne måten skiller Bourdieu mellom et tradisjonelt sosiologisk interessebegrep, og interesse forstått som *illusio/libido*, dvs. drift, ønske, engasjement. Dette betyr, slik jeg tolker Bourdieu, at våre valg ikke alltid er rasjonelle valg i sosiologisk forstand. Vi kan handle og velge som vi gjør fordi vi har en bakgrunn og løpebane som gjør oss disponert for å handle på noen måter og ikke på andre. Hvis det er et sammenfall mellom våre disposisjoner og omgivelser, vil enkelte veivalg framstå som helt opplagte, riktige og naturlige uten at man nødvendigvis stiller dem opp som bevisste mål eller formål.

Slik kan man kanskje også si at forskere, meg selv inkludert, velger som de gjør fordi det faller helt *naturlig* å skrive om noe man interesserer seg for og kjenner til. Polemisk sagt: Er det ikke mer naturlig og sannsynlig at en kordirigent undersøker korpraksis eller kordirigering, heller enn ungdommers musikkpreferanser? At en sanger skriver om vokale heller enn instrumentale problemstillinger? At en komponist fokuserer på kreativitet heller enn maktproblematikk? At en lærer er mer opptatt av barns musikalske utvikling enn av barokkmusikkens formspråk? Eller at jeg, som rytmisk musikkklærer, skriver om rytmisk-pedagogiske problemstillinger i min forskning, heller enn noteopplæring for begynnere?

Bourdieu nevner vitenskapen som et eksempel på et sosialt spill hvor man må være "interessefri" for å lykkes, men der man likevel kan handle helt i samsvar med sine interesser (ibid.:139). I forskeropplæringen lærer vi å ta nødvendige forbehold slik at våre interesser ikke skal få for mye innvirkning på forskerhandlingene. Gjennom å utføre obligatoriske øvelser i et større forskningsarbeid, som for eksempel å skrive en gjennomgang av tidligere forskning, teoretiske kapitler og metodekapittel, viser vi at vårt fagområde har behov for en studie om det temaet vi har valgt, og at vi er i stand til å håndtere temaet på en måte som er i tråd med prinsipper for god forskning.

For eksempel brukte jeg i mitt eget avhandlingsarbeid en del tid på å formulere legitime argumenter for valg av tema og forskningsobjekt. Jeg var selvsagt klar over at mitt valg av tema var personlig motivert og hadde sammenheng med egen bakgrunn og erfaringer. Men ettersom jeg hadde lært at forskning ikke skal være navlebeskuende, men også bidra til fagfeltet, ble det derfor en viktig oppgave å kle personlige interesser i faglig og vitenskapelig språkdrakt: "Dette er et underforsket tema, valg av case er gjort ut fra hensyn til informasjonsverdi, nærheten til feltet er selvsagt en risiko, men på den andre siden gir det uante muligheter", osv. De skriftlige formuleringene ble dekorert med en rekke parenteser, forfatternavn, årstall og sidetall. På den måten kunne jeg hjemle mine argumenter i flere hyllemeter med litteratur om forskningsmetoder og forskningsetikk, og slik kunne jeg rasjonalisere og legitimere mine drifter og tilbøyeligheter. Dermed kunne jeg som forsker følge mine interesser, forstått som *illusio* eller *libido*, mens jeg prøvde å framstå som tilnærmet interessefri i rasjonell forstand.

Det er i seg selv ikke problematisk eller diskvalifiserende å skrive om noe man er interessert i, i følge Bourdieu. Han stiller tvert om spørsmål ved om forskning kan være noe annet enn motivert av interesser: "De som liker å tro på den 'rene' tankes mirakel, bør resignere og vedgå at kjærligheten til sannhet eller dyd, i likhet med enhver annen

legning, nødvendigvis er påvirket av de betingelser som den er blitt til under, dvs. av en sosial posisjon og en sosial løpebane” (Bourdieu 1999:9). I så fall blir forskningen nærmest en pragmatisk aktivitet, der samrøret mellom forskningen og forskerens liv og løpebane er uunngåelig.

Hvis vi godtar Bourdieus argumentasjon blir det viktigste spørsmålet ikke hvilket tema forskeren velger, men måten forskeren håndterer det på. Den som forsker i egen kultur må forholde seg til nærhet-distanse-problematikk på ulike måter. Nærhet-distanse har vært diskutert utfyllende fra metodisk og metodologisk synspunkt en rekke steder (se for eksempel (Balsnes 2009b, Hammersley og Atkinson 1996, Hastrup 1995, Repstad 1997, Tønsberg 2009, Wadel 1991), og jeg skal ikke gå nærmere inn i dette her. Imidlertid kan også valget og bruken av teoretiske perspektiv fungere som distanseringsverktøy for forskeren, og det er det jeg skal diskutere i det følgende.

Valget av teoretisk perspektiv

Valg av teori i et forskningsarbeid er mer enn et valg av begreper som står i et innbyrdes forhold til hverandre; det er også et valg av perspektiv eller ståsted som medfører et spesifikt “blikk”. Perspektivet bestemmer blant annet hvordan man forholder seg til et materiale, hvilke begreper man kan bruke, hvilke spørsmål man kan stille, og dermed hvilke aspekter ved et materiale som kan komme til syne. Slik er et teoretisk perspektiv med på å konstruere undersøkelsesobjektet. For den som forsker i egen kultur, kan valget av teoretisk perspektiv derfor være et viktig redskap i håndteringen av nærhet-distanse-spørsmålet. For å utdype dette, skal jeg ta en omvei rundt aktør-struktur-problematikken som preger Bourdieus skrifter.

Bourdieu understreker nødvendigheten av å overskride motsetningen mellom subjektivism og objektivism, mellom sosialfenomenologi og sosialfysikk:

Man kan ikke begrense seg til det objektivistiske synet som leder til fysikalisme, og for hvilket der finnes en sosial verden i seg selv som kan behandles som en gjenstand, idet vitenskapsmannen er i stand til å behandle aktørenes nødvendigvis ufullstendige og partiske synspunkter ganske enkelt som illusjoner. Man kan heller ikke nøye seg med det subjektivistiske eller marginalistiske syn, for hvilket den sosiale verden ikke er annet enn produktet av en aggregering av alle representasjoner og alle viljer (Bourdieu 1999:196-107).

Den subjektivistiske, fenomenologiske beskrivelsen av verden innebærer en forholdsvis ukritisk aksept av det folkelige, nære og selvfølgelige syn på verden. Motsatt vil en sosialfysikk innebære at man ser fenomenet fra utsiden, som en objektiv struktur eller illusjon som forskeren kan “gjennomskue”. I følge Bourdieu eksisterer verden to ganger

– den eksisterer i individets verden i *inkorporert* form, og den eksisterer i *reifisert* form i de “objektive” og materielle strukturene som omgir individet. Det totale bildet av en verden må derfor alltid omfatte både det reifiserte og det inkorporerte, og også relasjonen mellom dem (Bourdieu og Wacquant 1993:111ff). Aktørens oppfatning av sitt eget liv og sin egen situasjon blir dermed sentral, men forskeren kan ikke nøye seg med å kun gripe selvforståelsen. Aktøren må i tillegg situeres i et sosialt og kulturelt rom: “Vi må derfor ta opp igjen analysen av nærværet i verden, men vi må historisere det, dvs. at vi må stille spørsmålet om den sosiale konstruksjonen av strukturer og skjemaer som aktøren iverksetter for å konstruere verden” (Bourdieu 1999:153). Her ser vi at aktør-struktur og nærhet-distanse henger sammen hos Bourdieu.

Slik ser vi også at håndteringen av nærhet-distanse-problematikken er mer enn et metodisk spørsmål. Det handler også om å konstruere et teoretisk blikk som ikke utelukkende setter den lokale selvoppfatning i fokus. Fra Bourdieus synspunkt dreier det seg om et balansert bilde av menneskelig handling; å forstå menneskelig handling som sosialt og kulturelt situert.

La oss bruke Bourdieu tenkning som et vurderingskriterium for hans egne skrifter, og spørre: Hva kan Bourdieu selv bidra med i så måte? Slik jeg vurderer det, gir Bourdieu selv ikke tilstrekkelige redskaper for å forankre de strukturelle analysene i den levde verden. I enkelte studier kritiseres da Bourdieu også direkte for manglende balanse mellom aktør og struktur, og forfatterne av disse studiene finner det nødvendig å styrke aktørsiden i sin forskning for eksempel ved å bruke fenomenologisk orienterte livsverdenintervjuer (Bugge 2007), eller ved å supplere eller delvis erstatte Bourdieu med andre perspektiver som man mener bedre ivaretar aktørperspektivet (Christophersen 2009, Hjelseth 2005, Nielsen 1999). Det kan dermed diskuteres om Bourdieus strukturalistiske tilnærming faktisk er balansert, eller om den tipper over i sosialfysikkens retning, og dermed ikke er godt nok egnet til å forstå aktørens handlinger og aktørens verden slik dette framstår for aktørene selv.

Den “umiddelbare forståelse av den dagligdagse verden” (Bourdieu 1999:141) er vanskelig å få øye på i Bourdieus abstrakte og kliniske formuleringer om inkorporering, reifisering, strukturerende strukturer osv. For den som forsker i egen kultur er imidlertid ikke problemet om forskeren klarer å se og beskrive det hjemlige og umiddelbare synspunktet godt nok. Utfordringen er snarere om han eller hun har redskaper som gjør det mulig å innta et annet synspunkt enn det hjemlige. Som verktøy i et forskningsarbeid på egen kultur kan dermed Bourdieus egne teorier fungere helt ypperlig, nettopp fordi den kjølige og distanserte tilnærmingen kan fungere fremmedgjørende for forskeren.

Valget av teoretisk perspektiv er altså vesentlig, ettersom teori ikke kan brukes til å autorisere eller legitimere den praksis man selv er en del av. Teori må tvert om kunne hjelpe forskeren å utvikle et kjølig og kritisk blikk på eksisterende praksis. Dette skal jeg diskutere nærmere i neste avsnitt.

Blikket og bruddene

Forskerens blikk er en viktig del av fremmed- eller underliggjøringen i distanseringsarbeidet. Bourdieu understreker nødvendigheten av å innta det han kaller “det doble, bifokale synspunktet” (Bourdieu 1999:199), som i tillegg til den hjemlige selvforståelse også innbefatter “et fremmed synspunkt som er helt utilgjengelig innenfor praksisen” (ibid.). Altså: nærhet og distanse på en og samme tid. Det er den samme distinksjonen den danske antropologen Kirsten Hastrup omtaler når hun sier at beskrivelsen av selvforståelsen og den subjektive erfaring kan være et viktig utgangspunkt for en kulturell forståelse, men er ikke nok i seg selv (Hastrup 1998:47). Nærheten er fordelaktig fordi den er en forutsetning for forståelse. Men av nærhet følger involvering, og av involvering følger identifisering. Nærheten kan blinde, og bidra til at man produserer selvfølgeligheter heller enn å problematisere dem. Som forsker på egen kultur må man derfor gi seg selv et mandat om å overskride nærheten og den lokale selvforståelsen (inkludert egen selvforståelse), men uten å overse den og dens betydning for aktørenes meningsfulle nærvær og handlinger i sin verden. For en forsker som beveger seg i eller tett på egen kultur, innebærer dette også en metarefleksjon over sine egne selvfølgeligheter, eller over det som i den nynorske oversettelsen av Bourdieu kalles det “føreåtkonstruerte”:

Det finst ingen risiko for å overvurdere vanskane eller farane når det gjeld å tenkje om den sosiale verda. Krafta i det føreåtkonstruerte ligg i det forholdet at sidan det er innskrive i tinga og i hovuda, så framstår det som noko sjølv sagt, noko som ikkje blir lagt merke til fordi det kjem av seg sjølv (Bourdieu og Waquant 1993:234).

Selvfølgelighetene er en naturlig konsekvens av kulturell tilhørighet, og som forsker på egen kultur deler man en rekke selvfølgeligheter med den praksis man undersøker. Som Hastrup påpeker, er kultur ikke bare noe vi snakker om, det kan også være en posisjon vi taler fra (Hastrup 1998:47). Som deltakere i en kultur er vi nettopp *deltakere*, vi er ikke kjølige og distanserte observatører. Kulturell tilhørighet og deltakelse innebærer en forhåndskonstruering: Fordi vi er impregnerte med visse verdier og handlingsalternativer, er det en viss verden som kan tre fram for oss, og den verden kan vi engasjere oss i med stor inderlighet og selvfølgelighet.

Selvfølgeligheter er vanskelige å oppdage, nettopp fordi de er selvfølgelige, dermed blir det også vanskelig å se sitt eget blikk: “I det omfang vi anerkender kultur som noget vi ser *med*, snarere enn noget vi *ser*, så er det oplagt, at vi ikke ser vores eget blik, kun de andres tilslørede øjne” (Hastrup 1998:56). En viktig del av et forskningsarbeid kan derfor være å erkjenne at man ikke er en nøytral observatør med kun moderat interesse for temaet. Med det følger også erkjennelsen av at “jeg selv nødvendigvis faller inn under mine egne analyser, og at jeg har laget våpen som kan vendes imot meg selv” (Bourdieu 1999:10). En naturlig konsekvens blir å undersøke hvordan eget blikk, dvs. forskerens blikk, har blitt konstituert.

Som forsker kan man derfor bli nødt til å spørre seg selv: Når jeg ser på dette temaet og denne empirien, hvorfor ser jeg det jeg ser og ikke noe annet? Hva er det jeg ser *med*? Hvordan er jeg selv med på å konstruere mitt undersøkelsesobjekt? Disse spørsmålene er ikke ment å stimulere til narsissisme. Hensikten med å reflektere og skrive om egen posisjon og eget blikk, er ikke å gjøre seg selv *interessant*, men å gjøre seg *transparent*. Hvis vi godtar antakelsen om at forskning verken er interessefri eller verdifri, og heller ikke trenger å være det, blir det nødvendig å gjøre rede for egen posisjon og eget blikk.

I kvalitativ forskning er forskeren et sentralt verktøy når ny kunnskap og nye perspektiver skal frambringes. Kvalitative forskningsresultater framstår som de gjør fordi de siles eller filtreres gjennom forskerens persepsjon og bevissthet. Det vi viser fram som forskere er det vi kan se, og det vi ser er nødvendigvis betinget av hvor vi står og ser noe fra. Å løfte fram og tydeliggjøre forskerens posisjon og forskerens blikk på temaet er derfor høyst relevant, fordi det er informasjon leseren trenger for å kunne vurdere hvorvidt forskerens beskrivelser og tolkninger framstår som rimelige, pålitelige og sannsynlige. Det er også informasjon forskeren trenger for å undersøke hvordan han/hun selv forhåndskonstruerer et undersøkelsesobjekt, og om nødvendig bryte med denne konstruksjonen: “Brotet med det føreåtkonstruerte er i røynda ei *omdanning av blikket* (...). Det gjeld om å produsere, om ikkje nett ’eit nytt menneske’, så i alle høve ’eit nytt blikk’ (Bourdieu og Wacquant 1993:234).

Nydanningen av blikket representerer både et epistemologisk og et sosialt brudd med den verden man studerer. Det er et epistemologisk brudd fordi forskeren gjennom sitt nyervervete blikk kan frambringe en ny kunnskap, et fremmed perspektiv som ikke er tilgjengelig innenfra den praksis man studerer. Forskerens fremmedgjøring og forflytning representerer dermed også sosialt brudd, der man bryter med et fellesskap og “dei grunnleggjande trusførestellingane i ei gruppe” (ibid.:222).

Ubehaget

Hensikten med å overskride forskningsdeltakernes selvfølgerlige verdensbilde er å gi et annet bilde av aktørene og deres virksomhet enn det som er synlig fra “innsideperspektivet”. Dette kan være ubehagelig både for forskeren og hans/hennes forskningsobjekter.

En åpenbar konsekvens er at overskridelser og brudd kan utfordre en møysommelig opparbeidet relasjon mellom forsker og påforsket. Å delta i et forskningsprosjekt kan selvsagt være både givende og lærerikt for dem som utforskes, siden forskningens oppgave nettopp er å frambringe nye perspektiver på praksis. Imidlertid kan man tenke seg at disse nye perspektivene ikke alltid oppleves like flatterende av dem som blir omtalt. Dette blir kanskje særlig tydelig i de tilfellene der forskeren velger et kritisk-analytisk perspektiv som teoretisk overbygning for sitt arbeid. Slike perspektiver vil ofte innebære en hensikt om å avdekke og diskutere tatt-for-gitte verdensbilder som virker formende for

aktørene, dermed vil slike perspektiver naturlig omhandle både eksplisitte og mer subtile maktmekanismer i en kultur eller praksis. Det er vanskelig å tro at forskningsdeltakerne er helt og fullt oppmerksomme på at dette kan bli resultatet av den gemyttlige omgangen med forskeren noen måneder tidligere.

De forskningsetiske retningslinjene vektlegger den generelle informasjonsplikten forskere har overfor sine forskningspersoner:

Hva slags informasjon som er påkrevet, avhenger av forskningens art (...). Det skal informeres om sentrale forhold ved prosjektet, som formålet, de metoder som skal benyttes, og praktiske og andre følger av deltakelse (NESH 2006:12).

Rent teknisk nevnes det ikke at forskeren skal informere forskningspersonene om at det er hans/hennes oppgave å gå utenom deres selvforståelse og legge til nye perspektiver, noe som for dem kan føles som om at forskeren vrir og vrenger på uttalelser, setter ytringer inn i andre sammenhenger enn de opprinnelig var ytret, og framstiller forskningspersonene og deres handlinger på måter som de utforskede ikke har kontroll over, og kanskje heller ikke er begeistret for. Dette vil i så fall gå inn under det de forskningsetiske retningslinjene omtaler som “andre følger av deltakelse” (ibid.), en formulering som gir rom for fortolkning i hvert enkelt tilfelle.

Så har man det forhold at man ofte blir kjent med dem man forsker på, har sympati for dem, og ønsker å ivareta dem på best mulig måte. Ønsket om ivaretagelse av sine forskningspersoner kan sees som et tegn på at man har kommet for nær, og at man ikke har klart å gjøre det nødvendige bruddet med sine forskningspersoner. Forskerens sympati for og hensyntaken til sine forskningspersoner er forståelig, men kan også gå på tvers av ens forskningsinteresser. De forskningsetiske retningslinjene anbefaler i slike tilfeller en avveining av “risiko for å påføre mindre alvorlige belastninger [...] i forhold til forskningens sannhetssøken og kritiske funksjon” (ibid.). Forskningspersonene potensielle ubehag kan slik forstås som en “mindre alvorlig belastning” som kan forsvares med henvisning til forskningens formål.

Imidlertid er det andre utfordringer ved de nødvendige bruddene enn at man kan risikere å fornærme sine forskningspersoner. Bourdieu karakteriserer det epistemologiske og sosiale bruddet som et brudd med grunnleggende trosforestillinger. For å forstå hva det kan bety, må vi se på begrepene *doxa* og *illusio* i sammenheng med kulturell tilhørighet.

Kulturell tilhørighet handler blant annet om at noen ting tas som en selvfølge. Den som forsker i egen kultur deler selvfølgeligheter med de praksiser og de individer man utforsker. Opplevelsen av selvfølgelighet kan kalles en doksisk erfaring. *Doxa* er de grunnleggende trosforestillingene man tar for gitt, og ikke stiller spørsmål ved: “that which is beyond question and which each agent tacitly accords by the mere fact of acting in accord with social convention” (Bourdieu 1977:169). *Doxa*ene er så grunnleggende at de ikke trenger å artikuleres og eksplisiteres. De fungerer som allment godtatte forestillinger som man baserer sin tilværelse og sin virksomhet på.

Mens *doxa* handler om de selvfølgelige og selvinnlysende prinsippene og forestillingene, handler *illusio* om den aktive tilslutningen til dem. *Illusio* kan betegnes som engasjement, interesse og investering, og er en følge av tilhørighet: “*Illusio* er ein tilstand av å vere plassert, fanga i spelet og av spelet. Å vere interessert, det er å innrømme at det fører fram mot noko som gir meining, at det som står på spel er viktig og verdig til å forfølge” (Bourdieu og Wacquant 1993:101). Man fanges i spillet og investerer i det fordi man tror på spillets mening og verdi, og fordi man anerkjenner de verdiene som står på spill i spillet (Bourdieu 1990:60). En dedikert spiller er derfor villig til å bruke tid og krefter på å planlegge, diskutere, uttrykke, håndheve, kjempe for og forsvare det som er “viktig”, “riktig” og “naturlig”.

Doxa og *illusio* handler om tro, tilhørighet og tilslutning. Man fanges av spillet, og av troen på at det man holder på med er viktig. De tingene som står på spill tas på fullt alvor, fordi dette er en betingelse for tilhørigheten. De som ikke deler troen, selvfølgelighetene, interessen, engasjementet og alvoret er heller ikke tilhørende. Det ligger slik også implisitt i *doxabegrepet* at man ikke stiller spørsmål ved troen, for om man gjorde det ville man true den gitte orden i den sosiale verden man deltar i, og dermed også grunnlaget for sin egen virksomhet. Et ekstremt eksempel er forskerkollegaen som fortalte at forskningen hans hadde ført til en erkjennelse av at egne undervisningshandlinger ikke samsvarte med personlige overbevisninger. Dette førte vedkommende ut i en personlig og faglig identitetskrise, og resulterte i at han måtte finne et nytt grunnlag å bygge sin undervisningspraksis på.

Epistemologiske og sosiale brudd er nettopp å stille spørsmål ved troen som ligger til grunn for en virksomhet. Derfor kan brudd være ubehagelige, og derfor kan brudd koste. Innsikt i egen kultur er ideelt sett synonymt med selvinnsett, og kan få konsekvenser for egen praksis. I bruddet med det lokale synspunktet utfordres troen og de allmenne “sannheter” i det sosiale universet man studerer. For den som forsker i egen kultur betyr dette også at man utfordrer sin egen tro og sine egne “sannheter”. Dermed setter man ikke bare en sosial tilhørighet på spill, man kan også stå i fare for å sparke bein under viktige deler av sin egen tilværelse.

Avslutning

I denne artikkelen har jeg satt lys på noen utfordringer knyttet til forskning på egen musikk- og pedagogiske kultur. Disse refleksjonene er et resultat av erfaringer jeg gjorde i løpet av mitt eget avhandlingsarbeid, der nettopp temaet for forskningen lå tett opp til min egen undervisningspraksis, og der jeg kjente menneskene jeg forsket på – ikke godt, men godt nok til at det av og til ble for nært. Det å distansere seg ble derfor et kjernespor for meg i min egen forskning. Hastrup (1998) beskriver forskerens kulturelle forståelse som

et sted mellom den engasjerte deltakeren og den distanserte aktøren. Ideelt sett skal den kulturelle forståelsen ligge i rommet mellom disse to perspektivene. Men for den som forsker i egen kultur kan det kulturelle mellomrommet være et ingenmannsland, et verken- eller i stedet for et både-og. Nærheten til empirien og temaet kan på den ene siden føre til en motstand mot å gå tett nok på aktørenes opplevelser, følelser, erfaringer osv. På den andre siden kan nærheten gjøre det vanskelig å gjennomføre et epistemologisk og sosialt brudd som er radikalt nok. Resultatet kan bli at man verken er nær nok eller distansert nok, og at man derfor verken klarer å gripe hjemlige eller fremmede synspunkter på en god nok måte.

I etterpåklokskapens lys har jeg derfor lurt på om jeg burde ha valgt et annet tema for forskningen min. Svaret på det er “nei”, rett og slett fordi jeg finner det umulig å svare “ja”. Hadde jeg svart bekreftende på spørsmålet, hadde jeg også implisitt framholdt interesseløsheten som et ideal for forskningen, og det finner jeg vanskelig å gjøre. Min avhandling føyer seg inn i en rekke av avhandlinger der forskerne har valgt å gå tett på egne interesser. Ved hjelp av egne erfaringer og egen bakgrunn har de slik gitt viktige faglige bidrag til den musikkpedagogiske forskningen. Disse bidragene hadde slett ikke vært mulige uten nettopp *interessene*:

Når det gjelder tanken, så finnes det, som Nietzsche fremhevet, ingen jomfrufødsel, men det finnes heller ingen arvesynd. Og om man skulle finne ut at den som oppdaget sannheten, hadde en egeninteresse av å gjøre det, så medfører ikke dette den minste forringelse av hans oppdagelse (Bourdieu 1999:9).

Hensikten med denne artikkelen har derfor slett ikke vært å fremme interesseløshet. Hensikten har snarere vært å anerkjenne interessen som en viktig drivkraft i forskning, og i tillegg diskutere de særlige utfordringene knyttet til nærhet og brudd som forskere i egen kultur møter når de skal følge sine interesser.

Noter

¹ Er en interessefri handling mulig? I: *Symbolsk makt: artikler i utvalg* (1996).

² Av *ludus* (latin): spill.

Referanser

- Balsnes, Anne Haugland (2009a). *Å lære i kor: Belcanto som praksisfelleskap*. Akademisk avhandling (ph.d.). Oslo: Norges musikkhøgskole.
- Balsnes, Anne Haugland (2009b). Koret Belcanto – en gullgruve av empiri i min hule hånd? In H. C. G. Johnsen, A. Halvorsen & P. Repstad (eds.) *Å forske blant sine egne: universitet og region – nærhet og uavhengighet* (pp. 248-267). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The logic of practice*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1996). Er en interessefri handling mulig? In *Symbolsk makt: artikler i utvalg* (pp. 131-148). Oslo: Pax forlag.
- Bourdieu, Pierre (1999). *Meditasjoner: meditations pascaliennes*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J. D. (1993). *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Samlaget.
- Bugge, Annechen Bahr (2005). *Middagspraksis: en sosiologisk analyse av den norske middagspraksis*. Akademisk avhandling (dr. polit). Trondheim: NTNU.
- Christophersen, Catharina (2009). *Rytmisskoleundervisning som estetisk praksis: en casestudie*. Akademisk avhandling (ph.d.). Oslo: Norges musikkhøgskole.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (1996). *Feltmetodikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hanken, Ingrid (2007). *Studentevaluering av individuell hovedinstrumentundervisning: en case-studie av en høyere musikkutdanningsinstitusjon*. Akademisk avhandling (dr. philos). Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Hastrup, Kirsten (1995). *A passage to anthropology: between experience and theory*. London: Routledge.
- Hastrup, Kirsten (1998). Kulturell forståelse: mellom språk og erfaring. In B. Hodne (ed.) *Kulturstudier* (pp. 47-65). Oslo: Norges forskningsråd.
- Heiling, Gunnar (2000). *Spela snyggt og ha kul: gemenskap, sammanhållning och musikalsk utveckling i en amatörörkester*. Akademisk avhandling (dr.), Lunds Universitet. Malmö: Malmö Academy of Music.
- Hjelseth, Arve (2006). *Mellom børs, katedral og karneval: norske supporters forhandlinger om kommersialisering av fotball*. Akademisk avhandling (dr. polit). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Mork, Noralf (2008). *The fate of innovation: a social history of creativity and curriculum control*. Akademisk avhandling (dr. phil.). Brighton: The University of Brighton.
- Nerland, Monika (2003). *Instrumentalundervisning som kulturell praksis: en diskursorientert studie av hovedinstrumentundervisning i høyere musikkutdanning*. Akademisk avhandling (dr. polit). Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo.
- NESH – Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.

- Nielsen, Klaus N. (1999). *Musical apprenticeship: learning at the Academy of Music as socially situated*. Akademisk avhandling (ph.d.). Riiskov: Aarhus Universitet.
- Olsson, Bengt (1993). *SÄMUS – en musikutbildning i kulturpolitikens tjänst?: en studie om en musikutbildning på 1970-talet*. Akademisk avhandling (dr.). Skrifter från musikvetenskapliga avdelningen, Musikhögskolan i Göteborg. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Repstad, Pål (1997). *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tønsberg, Knut (2007). *Institusjonaliseringen av de rytmiske musikkutdanningene ved Høgskolen i Agder*. Akademisk avhandling (ph.d.). Oslo: Norges musikkhøgskole.
- Tønsberg, Knut (2009). Ethiske dilemmaer ved forskning på sine egne. In H. C. G. Johnsen, A. Halvorsen & P. Repstad (eds.) *Å forske blant sine egne: universitet og region – nærhet og uavhengighet* (pp. 268-283). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Wadel, Cato (1991). *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK.

Associate professor, Ph.D.
Catharina Christophersen
Bergen University College
Faculty of Education
Landåssvingen 15
N-5096 Bergen, Norway
Email: crc@hib.no